

СЕЗОННІ ТА ДОБОВА АКТИВНІСТЬ СКЕЛЬНИХ ЯЩІРОК, ІНТРОДУКОВАНИХ НА ЖИТОМИРЩИНІ

М. І. Демідова, Р. К. Мельниченко

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

На території Житомирської області є дуже різноманітні природні ландшафти. У 1963 р. засновник української герпетологічної школи, чл.-кор. НАНУ М. М. Щербак та чл.-кор. РАН І. С. Даревський (першовідкривач партеногенезу у рептилій), скориставшись подібністю скельних біотопів Житомирщини та Кавказу, поклали початок експерименту з акліматизації партеногенетичного виду вірменської скельної ящірки *Darevskia armeniaca*. У каньйоні річки Тетерів поблизу с. Дениші було випущено 129 статевозрілих самок *D. armeniaca*, яких попередньо було виловлено на Семенівському перевалі у північній Вірменії [1]. Експеримент мав на меті дослідити екологічні особливості становлення та розвитку популяції на обмеженій території; морфологічну мінливість клонів; можливість гібридизації з близькими двостатевими видами. Інтродуковані ящірки змогли вижити і утворили досить чисельну популяцію в околицях с. Дениші. В останні роки з'явилося повідомлення про виявлення у її складі осіб іншого партеногенетичного виду – скельної ящірки Даля (*D. dahli*), що випадково потрапили сюди під час експерименту [2]. Це підтверджено статистичним аналізом зовнішніх ознак обох видів [3] і особливостей їх ДНК [4].

Унікальність даної популяції, значний науковий інтерес герпетологів, екологів, генетиків до інтродукованих скельних ящірок, робить актуальним дослідження різноманітних особливостей біології *D. armeniaca* і *D. dahli*. Ця робота здійснюється старшим науковим співробітником зоологічного музею ННПМ НАН України І. Доценко, викладачами і студентами ЖДУ ім. Івана Франка [2-5]. Сезонна поведінка скельних ящірок значною мірою визначається географічним поширенням, кліматичними умовами року і дещо відрізняється у кавказьких і українських популяціях. Результати власних досліджень і літературних даних узагальнено в таблиці.

Активність і поведінка ящірок протягом дня залежить від температурних умов і освітленості. В сонячну погоду тварини вилазять з кам'янистих ущелин і гріються на сонці, пересуваються вгору по стовбурах дерев. Пік чисельності ящірок припадає на літо і сягає 14- 20 ос / м².

Таблиця

Основні показники сезонної активності скельних ящірок

Дати основних сезонних подій	Природний ареал		с. Дениші Житомирського району
	<i>D. armeniaca</i>	<i>D. dahli</i>	

Поява після зимівлі	Березень – травень	Квітень	2011 р. – кінець березня – початок квітня, 2012, 2013, 2014 рр. – середина квітня
Відкладає яйця	Червень – липень, 2-5 яєць, повтори у серпні	Червень – липень, 2-6 яєць, повтори у серпні	2011 – 2013 рр. початок липня, 2014р. – середина червня – липень. Переважно 2-3 яйця, інколи 1 або 4.
Поява молоді	Липень – серпень	Серпень – вересень	Кінець липня – серпень, у 2014 р. масово в серпні – вересні (розміри 2-3 см)
Відхід на зимівлю	Початок – середина листопада	Кінець листопада	2011 р. кінець вересня – початок жовтня, 2012 р. середина вересня, 2013 р. початок вересня, повторна поява в жовтні. У 2014 р. дорослі – в кінці вересня, молодь в середині жовтня (17.10. 14 тварин вже не зафіксовано на території каньйону)

О 7.00 кількість ящірок незначна і їх активність низька, о 9.00 кількість тварин, їх активність, спритність та швидкість пересування збільшуються. З 12 до 16 год спостерігається найбільша чисельність і активність тварин, зустрічається багато ящірок на мосту, скелях і деревах. О 18.00 ящірок багато, але в місцях, куди безпосередньо потрапляє сонячне проміння. О 20.00 ящірок менше, вони починають ховатися в щілини в скелях. О 21.00. ящірок не спостерігається. Неодноразово ми спостерігали живлення ящірок дощовими черв'яками.

Література

1. Даревский И. С. Акклиматизация партеногенетических ящериц на Украине / И. С. Даревский, Н. Н. Щербак // Природа – 1968. – 5, №3 – 93с.
2. Доценко И. Б. О находке скальной ящерицы Даля *Darevskia Dahli* (Darevsky, 1957) в составе популяции скальной ящерицы *Darevskia armeniaca* (Mehely, 1909), интродуцированной на территорию Украины / И. Б. Доценко, И. С. Даревский // Матер. першої конференції УГТ. – Київ, 2005. – 47-50 с.
3. Доценко И. Б. Сравнительный анализ внешней морфологии скальных ящериц рода *Darevskia*, обитающих на территории Украины, и их видовая принадлежность / И. Б. Доценко, В. Н. Песков, М. В. Миропольская // Збірник праць Зоологічного музею. – 2008–2009. – № 40 – С. 130–142.
4. Малышева Д. Н. Сравнительный анализ образцов ДНК скальных ящериц *Darevskia dahli* и *D. armeniaca* из популяций Украины и Армении / Д. Н. Малышева, И. Б. Доценко // Збірник праць Зоологічного музею. – 2010. – № 41. – С. 122-127.
5. Біологія партеногенетичних скельних ящірок роду *Darevskia*, інтродукованих на Житомирщині / Р. К. Мельниченко, О. Л. Кротюк, О. А. Радіонов, Л. В. Степарук // Біологічні дослідження 2013: Матеріали IV науково-практичної Всеукраїнської конференції для молодих учених та

студентів (16-18 квітня 2013 р.) – Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 121–124.